

Oorlogs- decennium veranderde Nederland

De lange Tweede Wereldoorlog.
Nederland 1940-1949. Peter Romijn
(Balans, Amsterdam 2020), 288 blz.,
€ 22,99

Ik spreek omdat ik Nederlander ben. Omdat ik Nederlander ben zeg ik “nee!” tegen het geweld dat thans door ons in Indonesië gepleegd wordt.’ Dit schreef Henk van Randwijk na de oorlog op 26 juli 1947 in *Vrij Nederland*. Tijdens de Duitse bezetting was hij een van de oprichters van het blad. Na de bevrijding in 1945 maakte hij zich sterk voor een onafhankelijk Indonesië. Het leven van Henk van Randwijk werd tussen 1940 en 1949 gestempeld door oorlogservaringen. Dat gold ook voor een jonge vent die in 1926 geboren werd en in 1944 een oproep kreeg voor de *Arbeitseinsatz* in Duitsland. Hij dook onder en twee jaar na de bevrijding moest hij als dienstplichtige naar Indonesië.

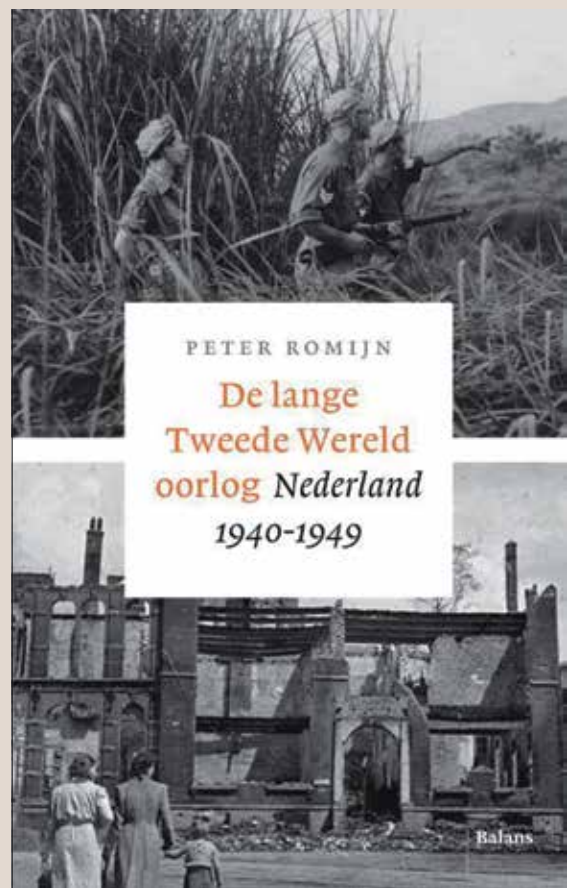
‘Het waren Nederlandse jongens die de Indonesische guerrilla beantwoordden door complete dorpen in brand te steken’

Met deze en andere voorbeelden wil Peter Romijn, werkzaam bij het NIOD en bekend van het boek *Burgemeesters in oorlogstijd* (2006), in zijn nieuwste boek laten zien dat het decennium 1940-1950 een aaneengesloten periode is. In *De lange Tweede Wereldoorlog* maakt Romijn overtuigend duidelijk dat voor Nederland de oorlog niet stopt in 1945, maar een

vervolg krijgt in Nederlands-Indië. Het militaire optreden van Nederland, dat vroeger werd aangeduid als positionele actie, was niets anders dan een harde oorlog. Volgens de historicus vormt het jaar 1945 daarom een scharnierpunt. Na de bevrijding van de nazi's schakelde Nederland over op een actieve modus van oorlogvoering. Daarom ligt het zwaartepunt van het boek in het vijfde hoofdstuk, waar verteld wordt hoe het komt dat de Nederlandse regering besluit militairen naar de kolonie te sturen. Als gevolg hiervan wordt het leven van vele Nederlanders nog ruim vier jaar lang bepaald door oorlog, onderdrukking en geweld. Vandaar de goedgekozen titel.

In heldere taal, hier en daar soms wat abstract, wordt tegelijkertijd met concrete voorbeelden een beeld geschetst hoe vanuit Nederlands oogpunt de orde in de kolonie hersteld diende te worden. Bijvoorbeeld het moment waarop Nederlandse mannen werden opgeroepen zich te melden voor de strijd tegen Japan in de zomer van 1945 omdat de bondgenoot van Duitsland nog niet had gecapituleerd. Romijn schrijft: ‘De commandant van de Friese Binnenlandse Strijdkrachten moedigde zijn troep in die zin aan: “De Nederlandse driekleur ligt in het Verre Oosten in de modder, Friese jongkerels moeten worden opgetrommeld om die vlag weer op te richten en te zuiveren van het Japanse slijk.”’

Na de Japanse capitulatie en het uitroepen van de Indonesische onafhankelijkheid op 17 augustus 1945 begonnen de problemen pas echt. Er werd een moeizame poging ondernomen de Nederlandse en Indonesische belangen bij elkaar te brengen. Maar het in november 1946 gesloten Akkoord van Linggadjati was een ingewikkeld compromis dat mislukte. Op 18 juli 1947 werd een volgende stap gezet doordat Nederland besloot tot militair ingrijpen. Legercommandant Simon Spoor liet de manschappen weten ‘dat ze niet als veroveraars kwamen, maar als bevrijders’. Met behulp van de recente historiografie over dit onderwerp analyseert Romijn waarom het conflict tussen Nederland en de Indonesische

nationalisten van Soekarno zo grondig kon ontsporen. In dit verband haalt hij de Zwitsers-Nederlandse historicus Rémy Limpach aan die in 2016 vaststelde dat Nederlandse militairen structureel geweld toepasten in de koloniale oorlogen van 1947 en 1948. Het waren Nederlandse jongens die de Indonesische guerrilla beantwoordden door complete dorpen in brand te steken. Een verklaring voor dit optreden lag grotendeels in het paternalistische denken van de Nederlandse politieke en militaire elite. Kapitein Raymond Westerling pretendeerde ‘de oostering’ te kennen en meende dat alleen hard en nietsontziend optreden tot resultaat zou leiden. De minister van Marine schreef eind 1946: ‘Naleving van Linggadjati kan alleen met harde hand worden afgedwongen, anders werkt het bij Aziaten nimmer’. In het slothoofdstuk wordt onder andere ingegaan op de beeldvorming die jarenlang bestaan heeft rondom het optreden van de Nederlandse militairen. ‘Onze jongens’ hadden zich in vergelijking met de extreme Japanse en Duitse misdaden netjes

gedragen. Zo nu en dan werd dat beeld ter discussie gesteld. Bijvoorbeeld toen Loe de Jong in 1987 in de conceptversie van het laatste deel van *Het Koninkrijk* sprak over oorlogsmisdrijven die Nederlandse militairen hadden gepleegd. Een lobbygroep van veteranen eiste aanpassing van de tekst en het woord 'oorlogsmisdrijven' moest vervangen worden door 'excessen'. Belangrijk in hun argumentatie was dat goede bedoelingen vooropstonden en dat in sommige situaties militairen geen andere uitweg hadden dan keihard op te treden. De directbetrokkenen zochten dus naar een bevredigende omgang met de verloren oorlog, iets wat je zou kunnen typeren als *losing the war, winning the memory battle*. Met dit nieuwe boek slaagt Romijn erin de complexe geschiedenis van Nederland en de Tweede Wereldoorlog overzichtelijk te beschrijven. Hij maakt duidelijk dat de periode 1940-1949 terecht valt te typeren als een oorlogsdecennium waarin de oorlogservaringen voor Nederlandse burgers elkaar snel opvolgden. De oude, vertrouwde leefwereld van vóór 1940 veranderde ingrijpend onder invloed van massaal geweld en onderdrukking. Hierdoor moesten de Nederlanders zich opnieuw leren verhouden tot elkaar en tot de buitenwereld.

De 'lange Tweede Wereldoorlog' zorgde ervoor dat de Nederlandse bevolking noodgedwongen leerde om te gaan met een bezetter, met verwoesting en vervolging. In deze moeilijke omstandigheden werden mensen soms gedwongen tot het maken van ingewikkelde keuzes. Voer je als ambtenaar de bevelen van de bezetter uit? Ga je wel of niet in Duitsland werken? Is het verantwoord militair op te treden in de kolonie? Wanneer achteraf de gemaakte keuzes slecht uitpakten, werden deze na de oorlog gerechtvaardigd door te wijzen op de goede bedoelingen van de betrokkenen. Maar dat kan niet verhullen dat het verleden soms een blijvende last kan zijn.

Bert Jan Hartman

De kleine grote Karel

De kleine Karel de Grote.

Wegbereider van 'Europa'.

Peter Rietbergen (Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen 2020), 96 blz., € 11,99 – uit de serie 'Kleine boekjes - grote inzichten'

Emeritus hoogleraar Peter Rietbergen maakte voor dit boekje ruimschoots gebruik van zijn studie *Karel de Grote, Vader van Europa* uit 2009. Daaraan heeft hij nieuwe inzichten en thema's toegevoegd. Het resultaat is een interessant boekje over Karel de Grote en zijn eventuele relatie met het Europa van nu. *Wegbereider van 'Europa'* is de ondertitel van dit boek. Een intrigerende titel nu Europa op de proef gesteld wordt. Naar Karel de Grote is de sinds 1950 jaarlijks toegekende *Karlspreis* vernoemd. Die wordt uitgereikt aan een persoon of instelling die zich heeft ingezet voor de Europese eenheid. Dit jaar ging hij naar Iohannis,

de president van Roemenië. In het verleden onder meer naar Schuman, Adenauer, Bill Clinton, paus Franciscus, Macron en Merkel.

We leren over Karel de Grote dat hij leefde van ongeveer 747 tot 814. Dat hij inderdaad – zeker voor die tijd – groot was (bijna 1,90 meter), en minstens zeven zonen en zeven dochters uit verschillende relaties had. We weten ook dat hij naast Frankisch Latijn sprak, kon lezen en schrijven en van zwemmen hield.

Karel beseftte volgens Rietbergen heel goed dat zijn positie en die van zijn rijk afhankelijk waren van de mate waarop hij zijn vijanden bedwong (de Saksen bijvoorbeeld) of ze te vriend hield. Daarnaast, toont de auteur aan, was ook de titel van keizer politiek gezien noodzakelijk, gelet op zijn relatie met de paus, de Saksen en zijn zonen. Om orde te scheppen en te handhaven, had hij geletterde ambtenaren nodig. Alleen de Kerk kon die in die tijd leveren.

'Na zijn dood kreeg Karel mythische trekken; hij werd onder andere "gebruikt" in de plannen van Napoleon en Hitler'

Karel overleed in 814 en werd begraven in Aken. Zijn enig overgebleven zoon, Lodewijk de Vrome, volgde hem op. Na zijn dood kreeg Karel mythische trekken. Hij werd onder andere 'gebruikt' in de plannen van Lodewijk XIV, Napoleon en Hitler. Na de Tweede Wereldoorlog zagen mensen als Robert Schuman in hem een symbool voor een structuur die nieuw bloedvergieten moest voorkomen. De *Karlspreis*-winnaars hebben blijkbaar aan die structuur bijgedragen. Maar de eigenlijke erfenis die Karel de Grote nagelaten heeft, is een 'institutioneel machtige Kerk... en de dieptestructuur van de christelijke beschaving'. In hoeverre Karel een wegbereider van 'Europa' genoemd kan worden, is aan de lezer.

Wim Rongen ■

Peter Rietbergen

atlas contact